

Nacionālo partizānu grupu veidošanās un darbība Ziemeļrietumvidzemē 1944. gada rudenī – 1945. gadā

Formation and Activities of Groups of National Partisans in Northwestern Vidzeme from the Autumn of 1944 to the End of 1945

Reinis Ratnieks, *Mg. hist.*

Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte

Aspazijas bulvāris 5, Rīga, LV-1050

E-pasts: ratnieksr@gmail.com

Līdzīgi kā citviet Latvijā, arī Ziemeļrietumvidzemē¹ pēc padomju okupācijas režīma veiktās mobilizācijas Sarkanajā armijā un represijām veidojās bruņotas pretošanās grupas mežos, lai cīnītos pret PSRS okupāciju. Atšķirībā no citiem Latvijas reģioniem, tur neizveidojās spēcīga pretošanās kustība un nedaudzās partizānu grupas lielākoties ieturēja nogaidošu taktiku, cerot uz Rietumvalstu militāru atbalstu.

Atslēgvārdi: pretošanās kustība, nacionālie partizāni, padomju okupācija, mobilizācija, represijas, Ziemeļrietumvidzeme.

Just like all over Latvia, the Soviet-decreed mobilization and repressions resulted in formation of armed resistance groups in Northwestern Vidzeme's forests to fight against the Soviet occupation. In comparison to other regions of Latvia, the armed resistance did not become as strong and the few partisan groups mostly lived quietly hoping for a military assistance from the West.

Keywords: Resistance movement, national partisans, Soviet occupation, mobilization, repressions, Northwestern Vidzeme.

Tāpat kā pārējā Latvijas teritorijā, arī Ziemeļrietumvidzemē tūlīt pēc padomju okupācijas atjaunošanas tika uzsākta vietējo iedzīvotāju mobilizācija Sarkanajā armijā, kā arī padomju režīmam nevēlamo un aizdomīgo personu aresti. Tas izraisīja daudzu cilvēku pāriešanu nelegālā stāvoklī un vēlāk nacionālo partizānu grupu veidošanos cīņai pret okupāciju. Liekot cerības uz Rietumvalstu drīzu palīdzību cīņā pret okupācijas režīmu, partizānu grupas īstenoja uzbrukumus režīma vietējiem pārstāvjiem vai arī izvēlējās nogaidīt līdz jauna kara sākumam. Rakstā ir analizēti šie notikumi Ziemeļrietumvidzemē, pievēršot uzmanību bruņoto nelegālistu un partizānu grupu izveidei, darbībai un tās rezultātiem, kā arī okupācijas režīma pretdarbībai. No iepriekšminētā

izriet mērķis analizēt nacionālo partizānu grupu veidošanās gaitu un darbības īpatnības Ziemeļrietumvidzemē laikā no otrreizējās padomju okupācijas sākuma 1944. gada rudenī līdz 1945. gada nogalei.

Heinrihs Strods, kurš pirmais sāka šīs tēmas zinātnisku izpēti, runājot par partizānu kustības izveidošanos, norāda uz vairākiem cēloņiem – Latvijas valstiskuma zaudēšanu, padomju okupācijas režīma represīvo saimniecisko un kulturālo politiku, mobilizāciju Sarkanajā armijā u. c.² Šajā ziņā būtu jānodala noteicošie cēloņi, kas tieši izraisīja cilvēku nonākšanu pretestības cīņā rindās, un tie cēloņi, kas motivēja pretoties režīmam vai atbalstīt nacionālos partizānus, bet paši par sevi lielākoties nelika tieši iesaistīties bruņotajā pretestībā. Piemēram, Zigmārs Turčinskis savā pētījumā par partizānu grupu darbību Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa rietumu daļā skaidri parādījis bruņotās pretestības rašanās tiešos cēloņus šajā reģionā, proti, Latvijas iedzīvotāju mobilizāciju Sarkanajā armijā un masveida represijas, kas deva grūdienu cilvēku pārejai nelegālā stāvoklī un pretošanās sākumam.³

1945. gads bija nacionālo partizānu darbības augstākais punkts. Laikā, kad okupācijas režīms vēl nebija paguvjis nostiprināties, daudzos Latvijas pagastos partizāni bija faktiskie situācijas noteicēji. 1945. gada vasarā sadursmes starp partizāniem un okupācijas varas pārstāvjiem notika ik dienu. Abrenes apriņķī partizānu darbības dēļ ap 60% ciema padomju tika iznīcinātas vai nespēja uzsākt darbu.⁴ Z. Turčinskis norāda, ka laikā no 1945. gada 15. maija līdz 16. novembrim partizāni Ziemeļvidzemē bija iesaistīti ieņēmuši deviņu pagastu centrus, turklāt divus no tiem atkārtoti. Partizānu spiediens šajā reģionā bija tik liels, ka Alsviķos starp čekiem un partizāniem pat tika parakstīta vienošanās par uguns pārtraukšanu no 1945. gada 29. septembra līdz 9. oktobrim – tā ir unikāla partizānu kara epizode visas Baltijas mērogā.⁵

Tā kā čeki nespēja gūt nozīmīgus panākumus cīņā ar partizāniem, tā, sākot ar 1945. gada rudenī, partizānu apkarošanā iesaistītos spēkus pārstrukturēja un koncentrēja partizānu darbības pārņemtajos novados, un apvienojumā ar ziemas tuvošanos tas sāka dot rezultātus. Izmantojot partizānu mobilitātes samazināšanos, čekisti spēja veikt veiksmīgus triecienus pa grupām, kuras bija sākušas izejties. Lai vājinātu bruņoto pretestības kustību, tika izvēsta arī legalizācijas kampaņa, aicinot partizānus pārtraukt cīņu un nodot ieročus apmaiņā pret amnestiju. Plašākais uzsaukums legalizēties ar Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra Augusta Egliša parakstu tika publicēts 1945. gada 12. septembra "Cīņas" numurā.⁶

Latvijas nacionālo partizānu vēstures izpētes līmenis joprojām uzskatāms par samērā zemu, jo ir maz vēsturnieku, kuri zinātniski pētītu partizānu darbību konkrētos reģionos. Pašlaik nopietnāki pētījumi ir veikti par Vidzemes ziemeļu daļu⁷ un arī par Bauskas apriņķi,⁸ taču pilnvērtīgai kopainas noskaidrošanai ar to ir par maz, tāpēc vispārējus secinājumus joprojām nākas izdarīt galvenokārt pēc padomju okupācijas varas iestāžu apkopojošiem dokumentiem un salīdzinot atsevišķus zināmos faktus par partizānu darbību dažādos reģionos.

Rakstā aplūkota līdz šim Latvijas nacionālo partizānu pētniecībā gandrīz neapskatīta teritorija. Z. Turčinskis ir pieskāries dažiem notikumiem Ziemeļrietumvidzemē saistībā ar Kārļa Mūsiņa grupas pārzīemošanu Rozēnu pagastā 1946.–1947. gada ziemā (grupa darbojās Valkas apriņķī) un grupas veiktajām pārtikas sagādes akcijām Rūjienas rajonā 1952. gadā.⁹ Neskaitot šīs epizodes, reģiona partizānu darbība Latvijas historiogrāfijā vispār nav skatīta.

Minēto iemeslu dēļ pētījums ir pilnībā balstīts uz pirmavotiem. Pamatā izmantotas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā pieejamās Latvijas PSR Valsts

drošības komitejas (VDK) krimināllietas, kurās tiesāti pretošanās kustības dalībnieki un viņu atbalstītāji.¹⁰ Šajās krimināllietās ietvertajos apsūdzēto personu pratināšanas protokolos, dažādās izziņās u. c. dokumentos ir pieejams plašākais faktu materiāls par nacionālo partizānu darbību, kas, kritiski izvērtēts, sniedz visumā labu informāciju.

Otrs nozīmīgākais pētījumā izmantotais avots ir nacionālo partizānu un to darbības uzskaites kartotēka Latvijas Nacionālajā arhīvā.¹¹ Kartotēkā pieejamas īsas ziņas par nacionālajiem partizāniem, viņu darbību, atbalstītājiem u. c. informācija, kas bija svarīga čekai¹² partizānu apkarošanā, taču lielākā vērtība ir unikālā informācija par pasākumiem, kuri vērsti pret partizāniem, tas ir, par aģentūras lietu veidošanu, operatīvajiem plāniem un veiktajām kaujas operācijām, – tā sniedz dziļāku ieskatu čekas cīņā ar nacionālo bruņoto pagrīdi.

Trešais būtiskākais avots, kas izmantots pētījuma tapšanā, ir atmiņas, kuras rūpīgi salīdzinātas ar dokumentiem un var sniegt nekur citur neatrodamu informāciju par notikumiem, cilvēku motivāciju, personīgajām īpašībām u. tml. Ņemot vērā, ka darbs pie pētījuma tika uzsākts 2015. gada nogalē, kad jau tikpat kā vairs nebija dzīvi laikabiedri, kas saistīti ar aprakstītajiem notikumiem, informācija raksta autora veiktajās intervijās lielākoties iegūta no šo cilvēku pēctečiem. Nozīmīgus faktus par aprakstītajiem notikumiem izdevās uzzināt arī no publicētajiem atmiņu krājumiem.¹³

Personu pāriešana nelegālā stāvoklī pēc mobilizācijas Sarkanajā armijā un arestiem Ziemeļrietumvidzemē 1944. gada septembrī – 1945. gada sākumā

Pēc padomju okupācijas atjaunošanas Valmieras apriņķī notika plaša cilvēku pāreja nelegālā stāvoklī, to izraisīja

pretlikumīgais iesaukums Sarkanajā armijā, kā arī “naidīgo elementu” aresti, kas radīja būtiskus priekšnosacījumus bruņotās pretošanās kustības izveidei.

Valmieras apriņķa kara komisariāts kopš 1944. gada 30. septembra, kad vēl daļa apriņķa atradās vācu armijas kontrolē, veica tā teritorijā dzīvojošo cilvēku uzskaiti un 1908.–1926. gadā dzimušos vīriešus iesauca Sarkanajā armijā.¹⁴ Izvērstās mobilizācijas rezultātā līdz 1945. gada 1. janvārim tika iesaukti 2643 apriņķa iedzīvotāji – tas bija samērā daudz uz pārējo Latvijas apriņķu fona, kuri atradās PSRS kontrolē.

Vienlaikus pēc mobilizācijas sākuma apriņķī norisinājās gan dezertēšana no Sarkanās armijas, gan izvairīšanās no mobilizācijas. Dezertieru skaits bija visai neliels, proti, līdz 1945. gada 1. janvārim no Sarkanās armijas bija dezertējuši tikai 33 Valmieras apriņķa iedzīvotāji.¹⁵ Ziemeļrietumvidzemē no Sarkanās armijas līdz 1945. gada 1. janvārim bija dezertējuši vismaz seši cilvēki. Tajā pašā laikā 21 persona no pētījumā aplūkotajiem nelegālistiem bija izvairījusies no iesaukuma – tas nozīmē, ka visā Valmieras apriņķī šis skaits noteikti bija lielāks par dezertieru skaitu. Ziemeļrietumvidzemē pret dienestu Sarkanajā armijā nelabvēlīgi noskaņotie un drosmīgākie lielākoties vienkārši izvairījās no dienesta, neejot uz kara komisariātiem pēc okupācijas atsākšanās un uzsākot nelegālistu dzīvi.

Pēc padomju reokupācijas nelegālā stāvoklī pārgāja arī daudzi bijušie vācu okupācijas laika policisti, aizsargi un leģionāri. Vietējo iedzīvotāju aizturēšana un aresti Valmieras apriņķī norisinājās jau kopš 1944. gada rudens, kad laikā no oktobra līdz 1945. gada 1. janvārim apriņķī bija aizturētas 310 “aizdomīgas personas”, no kurām lielākā daļa tika arestētas un tiesātas.¹⁶

Represijas uzņēma jaunus apgriezienus pēc 1945. gada 11. janvārī izdotās PSRS

Iekšlietu Tautas komisariāta (IeTK) pavēles Nr. 0016, ar kuru tika uzdots arestēt pret-padomju grupu dalībniekus un dažādu “fašistisko” organizāciju bijušos dalībniekus, Vācijas armijas militārpersonas un “aizdomīgos elementus”.¹⁷ Šī pavēle bija plaši interpretējama un pavēra iespējas arestiem bez īpaša pamatojuma. Līdz ar to masveidā nelegālā stāvokli pārgāja bijušie leģionāri, policisti, aizsargi un citas iedzīvotāju kategorijas, kuras jutās apdraudētas.

Uzskatāms piemērs šīm represijām bija notikumi Valmieras apriņķa Idus pagastā, kur 1945. gada janvāra nogalē norisinājās bijušo aizsargu aresti. Piemēram, pēc Vērša ciema iedzīvotājas Martas Grīnvaldes atmiņām, kādas nakts laikā tika arestēti vismaz deviņi bijušie aizsargi.¹⁸ Arestu rezultātā Ternejas pagastā nelegālā stāvokli pārgāja arī Rūjienas vidusskolas fizikultūras skolotājs Eduards Čoka, kurš turpmākos mēnešus aktīvi darbojās partizānu grupu veidošanā vietējā apkārtnē.¹⁹

Minēto represiju ietekmē Ziemeļrietumvidzemē nelegālā stāvokli pārgāja un aplūkotajās bruņotajās grupās apvienojās aptuveni 30 bijušo leģionāru, policistu un aizsargu. Ārpus šīm grupām konkrētajai kategorijai piederīgo slēpušos personu skaits lēšams kā vēl lielāks. Faktiski šādas represijas veicināja spēcīgākas bruņotās pretošanās kustības veidošanos, jo mežos nonāca vīri ar militāru pieredzi un motivāciju pretoties. Piemēram, 1945. gadā Ziemeļrietumvidzemē izveidojās Viļa Skujiņa, Pētera Dauguļa un E. Čokas partizānu grupas, kuru lideri bija dienējuši Vācijas militārajos formējumos, turklāt šajās grupās bija liels bijušo policistu un aizsargu īpatsvars.

Ziemeļrietumvidzemē bruņotās nelegālistu grupās apvienojušos cilvēku skaits bija neliels un, pēc aptuvenām aplēsēm, nepārsniedza 100 cilvēku, līdz ar to partizānu kustība tur nebija tik intensīva kā citviet Latvijā, piemēram, Valkas

apriņķī. Z. Turčinskis izvērza skaidrojumu, ka 1944. gada augustā karadarbības frontē gandrīz uz mēnesi apstājās Gaujas līnijā – tas ļāva no Rietumvidzemes izbraukt daudziem policistiem, ierēdņiem, lielsaimniekiem un citām potenciāli represējamām personām, līdz ar to potenciālo partizānu dzīvā spēka bāze tur bija mazāka.²⁰

Partizānu grupu veidošanās Rozēnu un Mazsalacas pagastā

Laikā no 1944. gada oktobra līdz 1945. gada janvārim Rozēnu pagastā izveidojās trīs bruņotas nelegālistu grupas, kuras sastāvēja gan no personām, kas bija izvairījušās no iesaukuma Sarkanajā armijā pēc izsludinātā iesaukuma 1944. gada 16. oktobrī, Sarkanās armijas dezertieriem, gan no bijušajiem aizsargiem un policistiem, kuri glābās no iespējamām represijām.²¹

Divas šādas grupas sešu un septiņu cilvēku sastāvā ierīkoja bunkurus Zābaku purvā. Lai arī formālu komandieru tām nebija, čekas dokumentos tās tika nosauktas par Ernesta Viļņa un Arnolda Liepiņa “bandām”. Abas grupas dzīvoja mežā tuvu viena otrai un uzturēja ciešus savstarpējos sakarus. Nekāda pretdarbība okupācijas režīmam nebija plānota, jo galvenās cerības tika liktas uz gaidīto karu starp PSRS un Rietumvalstīm – tas dotu iespēju brīvi atgriezties mājās.

Kopumā šo grupu dzīve Zābaku purva mežā bija bez sevišķiem satricinājumiem. Draudi sadurties ar pretinieka spēkiem radās 1945. gada 12. februārī, kad kāds no E. Viļņa grupas vīriem pamanīja tuvojošos iznīcinātāju ķēdi. Grupas dalībnieki paguva pamest bunkuru un, pa ceļam pabrīdinājuši otru grupu, devās prom un iekārtojās jaunā vietā dziļāk mežā.²²

Abas grupas pastāvīgi atradās IeTK Valmieras apriņķa daļas uzmanības lokā.

1945. gada 12. jūnijā tika izstrādāts plāns grupu likvidācijai aģentūras lietas *Bolotnija* ietvaros.²³ 19. jūnijā Rozēnu pagastā tika organizēta viensētu pārmeklēšana, taču, tā kā nelegālisti mājās neslēpās, čekisti spēja vien aizturēt septiņus “bandītu” atbalstītājus.²⁴ Čekisti izdarīja spiedienu uz mežā dzīvojošo radniekiem, vairākkārt viņus aizturot un pieprasot izvest radus no meža.²⁵ Tas, kā arī kara beigas un motivācijas trūkums tālākai meža dzīvei deva rezultātus, līdz ar to no 1945. gada jūnija sākās pakāpeniska grupu sadalīšanās un legalizācija. Vēlāk no 12 personām 1945. gada 25.–30. augustā legalizējās astoņas.²⁶ Mežos palikušie neticēja, ka legalizējoties netiks represēti, tāpēc turpināja slēpties.²⁷

Trešā nelegālistu grupa Rozēnu pagastā izveidojās 1945. gada janvārī–februārī no četriem vietējiem Sarkanās armijas desertieriem un nelegālista, kurš bija izvairījies no iesaukuma Sarkanajā armijā. Šī grupa iekārtojās izbūvētā zemnicā Salacas kras-tā, bet arī neplānoja uzbrukt padomju režīmam. Piesardzības nolūkos zemnīcas apkārtnē tika izlikta kājnieku mīnas.²⁸ Par galvenajiem drošības pasākumiem šie nelegālisti gan nebija padomājuši, jo grupas dalībnieka Jāņa Ilus tēva nopratināšanas laikā 3. martā čekistiem izdevās noskaidrot grupas slēpšanās vietu.²⁹ Tā kā J. Ilus bija neapdomīgi pastāstījis tēvam par savu slēpšanās vietu, grupas atklāšana bija vairs tikai laika jautājums. Vakarā no 4. uz 5. martu tika organizēta čekas operācija, kuras rezultātā visi pieci grupas locekļi tika sagūstīti, viņi arī neizrādīja nekādu pretošanos.³⁰

Blakus esošajā Mazsalacas pagastā no apkārtnes policistiem izveidojās partizānu grupa, ko vadīja Latvijas armijas kapteinis P. Daugulis, kurš vācu okupācijas laikā bija Mazsalacas komandants, kā arī 319. policijas bataljona rotas komandieris. Pēc tam, kad frontes līnija šķērsoja Mazsalacu

1944. gada septembra beigās, P. Daugulis sāka slēpties, vienlaicīgi apvienojot vietējos nelegālistus, lai izveidotu partizānu vienību, kas Rietumvalstu un PSRS kara gadījumā uzbruktu padomju okupācijas varai. Interesanti, ka P. Daugulis plānoja partizānu karu jau kopš 1943. gada, aicinot savas rotas karavīrus no Mazsalacas pagasta pēc vācu armijas atkāpšanās uzsākt partizānu gaitas dzimtajā apvidū.³¹ Gaidot karu, šī grupa klusi dzīvoja purvainajos mežos Igaunijas pierobežā un izvairījās no jebkādiem uzbrukumiem okupācijas režīmam. Līdz 1944. gada decembrim grupas locekļu skaits pieauga līdz 10 cilvēkiem.

Arī šīs grupas pastāvēšanas laiks bija samērā īss. 6. februārī IeTK Valmieras apriņķa daļa apstiprināja plānu “Dauguļa bandas atklāšanai un likvidācijai”, tā neapšaubāma sastāvdaļa bija partizānu radnieku izmantošana, lai aicinātu tos legalizēties.³² Šāda apstākļa dēļ 1945. gada janvārī grupai jau bija pievienojies grupas dalībnieka Edgara Kažoka tēvs Tenis Kažoks, kuram čeka bija pavēlējusi izvest dēlu no meža.³³ Tuvojoties pavasarim, grupa pamazām sadalījās sīkākās daļās, partizāni apmetās tuvāk savām mājām. Pakāpeniski čeka aizvien vairāk sāka tramdīt pārējo grupas locekļu radniekus, tāpēc, lai represijas neskartu viņu ģimenes, partizāni 1945. gada nogalē pēc savstarpējas vienošanās atgriezās mājās un legalizējās līdz 1946. gada janvārim. Pats P. Daugulis turpināja slēpties viens pats, bet izspiegošanas vai nodevības dēļ čekas operācijā 1945. gada 26. decembrī tika sagūstīts netālu no agrākās grupas slēpšanās vietas un vēlāk notiesāts ar nāvessodu.³⁴

Partizānu grupu ātrā izjukšana Rozēnu un Mazsalacas pagastā iezīmēja būtisku problēmu – partizānu grupu darbība viņu māju tuvumā nebija iespējama, nepakļaujot represijām radniekus. Tā kā jauns karš nebija sācies, partizāni un nelegālisti, kuriem bija iespēja legalizēties un mierīgi dzīvot tālāk, pieteicās varas iestādēm.

Skujiņa partizānu grupas izveidošanās un darbība 1944. gada rudenī – 1945. gada vasarā

Šajā laikā aktīvākā nacionālo partizānu grupa Ziemeļrietumvidzemē izveidojās Limbažu apkaimē. Savās mājās Katvaru pagasta “Mežniekos” slēpās bijušais policists V. Skujiņš kopā ar brāļiem Elmāru un Albertu, kā arī savu kaimiņu Ziedoni Muciņu, kurš bija izvairījies no iesaukuma Sarkanajā armijā. Četrotne pēc Valmieras aprinča nonākšanas Sarkanās armijas kontrolē sāka slēpties Skujiņu piemājas šķūnī izraktā zemnīcā.

Grupas aktivizēšanās notika Skujiņu kaimiņu nodevības dēļ. Blakus mājās dzīvoja padomju aktīviste Zelma Kalniņa, kura 1945. gada pavasarī ievēroja, ka no “Mežniekiem”, kur dzīvoja it kā tikai Augusts Skujiņš ar sievu, ļoti ātri tiek izvestas mēslu kaudzes, un tas radīja aizdomas par vēl kādu darbaroku klātesamību. Z. Kalniņa par to paziņoja Katvaru pagasta partorgam Jānim Voldiņam, kurš kopā ar trīs iznīcinātājiem 1945. gada 2. maijā devās uz “Mežniekiem” tvarstīt nelegālus.³⁵

Atstājis sargpostēņus pie ceļa uz “Mežniekiem”, J. Voldiņš ar iznīcinātāju Jēkabu Vītiņu devās pārmeklēt mājas. Ieraudzījis tvarstītājus, Skujiņu tēvs paguva brīdināt šķūnī mītošos nelegālus, kuri atklāja uguni. Apšaudes laikā Skujiņa grupa atkāpās mežā, savukārt J. Voldiņš un J. Vītiņš tai sekoja. Tālākajā kaujā mežā abus vajātājus Skujiņa grupa nošāva, savukārt viņu liķus pēc trīs dienām purva akacī atrada iekšlietu karaspēka 36. motostrelnieku pulka karavīri, kuri pārmeklēja apkārtni. Pēc čekas papildspēku ierašanās brāļu Skujiņu vecāki, zinādami, kas viņiem draud par dēlu slēpšanu, māju pirtiņā izdarīja pašnāvību, uzspridzinoties ar rokasgranātu.³⁶

Šie notikumi motivēja Skujiņa grupu uzsākt aktīvas atriebības akcijas pret vietējām padomju varas iestādēm un to

atbalstītājiem, vienlaikus cerot, ka drīz sāksies karš starp Rietumvalstīm un PSRS.³⁷ Līdz ar to partizānu grupa pamazām pulcēja apkārtnes nelegālistus, gādāja bruņojumu un municiju, kā arī ierīkoja jaunas slēpšanās vietas. Jūnija sākumā grupa palielinājās līdz sešiem cilvēkiem un drīz vien sāka pirmos uzbrukumus okupācijas režīma pārstāvjiem Katvaru pagastā un tā apkārtnē.

Pirmo akciju pret okupācijas režīmu Skujiņa grupa centās īstenot 18. jūnijā, kad Katvaru skolā bija plānots svinīgs pasākums par godu Latvijas PSR piecgadei. Lai izbojātu okupantu svētkus, kāds no grupas dalībniekiem mīnēja skolas ārdurvis, taču partizāna darbošanās ap durvīm tika pamanīta, tādēļ nācās priekšlaicīgi uzspridzināt izliktās mīnas. Sekojošās čekas operācijas laikā tika aizturēti divi grupas atbalstītāji.³⁸

Pēc neliela klusuma perioda tika veikts uzbrukums Umurgas izpildkomitejas priekšsēdētājam un Limbažu tautas tiesas piesēdētājam Antonam Prauliņam, kurš bija iesaistīts padomju režīma represīvo lēmumu īstenošanā. 15. augustā V. Skujiņš ierīkoja slēpni netālu no viņa mājām Umurgas pagastā pa ceļam uz Limbažiem. A. Prauliņu izdevās sagaidīt ap plkst. 09.00, kad izpildkomitejas priekšsēdētājs kopā ar meitu devās uz Limbažiem. Lai apturētu viņa pajūgu, V. Skujiņš nostājās priekšā uz ceļa, taču A. Prauliņš neapstājās, un V. Skujiņš atklāja uguni, nogalinot aktivistu un viegli ievainojot viņa meitu, kurai izdevās pārņemt vadību un aizbraukt līdz Limbažiem.³⁹

Vietējo aktivistu iznīcināšanā aktīvi iesaistījās abi V. Skujiņa jaunākie brāļi E. Skujiņš un A. Skujiņš. Pirmais abu mērķis bija iznīcinātājs Jāzeps Kandavnieks, kurš dzīvoja uz Pāles un Katvaru pagasta robežas un kuram jau 1945. gada jūlijā vienreiz bija izdevies izsprukt no Skujiņu uzbrukuma. Toreiz iznīcinātājs tika apšaudīts, braucot pa ceļu ar velosipēdu. Visticamāk,

ši uzbrukuma sakarā 30. jūlijā Skujiņa grupas partizānu meklēšanai Pociema pagasta mežos tika novirzīta Valsts drošības tautas komisariāta operatīvā grupa iekšlietu karaspēka karavīru un iznīcinātāju sastāvā, bet partizānu meklēšana beidzās bez rezultātiem.⁴⁰ Nākamajā reizē 17. augusta rītā abi grupas komandiera brāļi noslēpās mežā netālu no viņa mājām “Ludiņkroga” Pāles pagastā, lai sagaidītu J. Kandavnieku dodamies pēc ganībās atstātā zirga. Pēc iznīcinātāja aizturēšanas partizāni viņu ieveda dziļāk mežā un nošāva.⁴¹

Abi brāļi drīz vien veica nākamo uzbrukumu, kas tika vērsts pret viņu kaimiņu un iznīcinātāju Kārli Kalniņu, kurš bija iesaistīts Skujiņu aizturēšanas mēģinājumā 1945. gada 2. maijā. Nolēmuši atriebties par nodevību, Skujiņi 1. septembrī sagaidīja K. Kalniņu pie Līdumnieku mājām un viņu nošāva.⁴²

Līdz ar 1945. gada vasaru Skujiņa grupa bija uzsākusi uzbrukumus padomju režīma aktivistiem un nepilna mēneša laikā nogalināja vienu padomju aktivistu un divus iznīcinātājus. Valmieras apriņķa komitejas kara daļas atbildīgais Rozenbergs savā atskaitē 1945. gada septembrī konstatēja, ka IeTK apriņķa daļa nespēj tikt galā ar Skujiņa grupas uzbrukumiem, kuri ir nopietni demoralizējuši vietējos iznīcinātājus.⁴³ Spriežot pēc dokumentiem, čeka nebija veikusi nekādus nopietnus pasākumus Skujiņa grupas iznīcināšanai. Aģentūras lieta pret to tika vērsta tikai 1945. gada oktobra otrajā pusē.⁴⁴

Eduarda Čokas darbība partizānu grupu veidošanā

Rūjienas apkārtnē cilvēku pāriešana nelegālā stāvoklī pastiprinājās līdz ar 1945. gada janvāra arestiem. Slēpties sāka arī Rūjienas vidusskolas fizikultūras skolotājs un Latviešu leģiona 19. grenadieru divīzijas

leitnants E. Čoka, kurš ievainots bija atgriezies mājās Ternejas pagastā vēl pirms fronte šķērsoja Valmieras apriņķi un palicis tur līdz Sarkanās armijas ienākšanai Vidzemē. E. Čoku sākt slēpties pamudināja uzaicinājums ierasties uz nopratināšanu IeTK.⁴⁵

Pēc pārejas nelegālā stāvoklī E. Čoka sāka apzināt apkārtnes nelegālistus un apvienot grupā. Grupas sastāvs gan bija nepastāvīgs, taču neilgu brīdi jūnijā tās dalībnieku skaits bija sasniedzis 16 cilvēkus, kas bija ļoti daudz šim reģionam. Maijā grupa nobāzējās Mazsalacas pagasta Rūķu mežā, kur partizāni izveidoja sakarus ar vietējo mežsargu Eduardu Viķi.⁴⁶ E. Čokas grupai bija arī pieejama informācija par plānotajām čekas operācijām vietējā apkaimē, pateicoties tam, ka grupas atbalstītāja M. Grīnvalde strādāja par telefonisti netālaļajā Idus pagasta pasta un telefona centrālē “Vērsis”.⁴⁷

Par mērķi tika izvirzīta gatavošanās cīņai pret padomju režīmu, tajā pašā laikā E. Čoka vēlējās atturēties no bruņotām akcijām, kamēr nav sācies Rietumvalstu uzbrukums PSRS. Līdz tam brīdim tika pieļauta pretošanās nevardarbīgā veidā. Tā 15. maijā E. Čoka kopā ar partizāniem Kārli Bērziņu, Jāni Rezgali un Ernestu Blāķi Rūjienā, netālu no Sv. Bērtuļa luterāņu baznīcas, izkāra Latvijas karogu.⁴⁸

Paralēli apkaimes nelegālistu apvienošanai E. Čoka centās veidot sakarus ar grupām citos pagastos. Partizānu komandierim izdevās nodibināt sakarus ar Naukšēnu pagastā mītošo nelegālistu grupu, kurā bija policisti Kārlis Lauberts, Jānis Bergins, vācu okupācijas laika ierēdnis Voldemārs Pētersons un leģionārs Jānis Majors. E. Čokam radās labs iespaids gan par šīs grupas dzīves apstākļiem, gan par tās disciplinētību salīdzinājumā ar Rūķu mežā mītošajiem nelegālistiem.⁴⁹ Jūnija sākumā E. Čoka ar sakarnieku palīdzību centās sazināties ar pusizjukušo P. Dauguļa grupu, kura tobrīd mīta Mazsalacas pagastā un par kuru izdevās uzzināt,

jo maijā P. Dauguļa grupu atstāja un E. Čokam pievienojās nelegālists Haralds Vorps. Acimredzot P. Dauguļa grupa nebija saņēmusi ziņu, jo uz tikšanos ar E. Čokas partizāniem norunātajā vietā Mazsalacas pagastā neieradās neviens no tās dalībniekiem.⁵⁰

Problēmas E. Čokam sagādāja Rūķu mežā dzīvojošie nelegālisti. Spriežot pēc visa, viņš bija autoritāte tikai atsevišķiem grupas dalībniekiem, savukārt pārējie neuztvēra nopietni partizānu komandiera nodomus gatavoties karam, un grupā netika ievēroti elementāri drošības pasākumi. Tā kā tālāka uzturēšanās šādā kolektīvā bija riskanta, 14. jūnijā E. Čoka kopā ar J. Berginu, Nikolaju Berginu un Gvido Bērziņu devās prom no Mazsalacas pagasta un vairs neatgriezās šajā grupā.⁵¹ Partizāni apvienojās ar nelielu grupu Naukšēnu pagastā, ar kuru E. Čoka uzturēja kontaktus. Līdz ar atsevišķu vietējo nelegālistu pievienošanos šīs grupas dalībnieku skaits sasniedza 12 cilvēku.⁵²

Sākotnējā atrašanās vietā mežā, netālu no Naukšēnu pagasta dzirnavām, grupa uzturējās apmēram piecas dienas. Piektajā dienā sargpostenis pamanīja, ka tuvojas iznīcinātāju ķēde, un E. Čoka izlēma atstāt bīstamo vietu. Vienlaikus partizānu grupa domstarpību dēļ sadalījās divās daļās. E. Čoka uzskatīja, ka Naukšēnu pagasts ir jāatstāj, bet to nevēlējās daļa citu partizānu. Tā rezultātā grupa, kurā bija E. Čoka, J. Bergins, Visvaldis Kašs un Artūrs Johansons, devās uz Rūjienas pusi, savukārt otra, kurā atradās V. Pētersons, Elmārs Ratnieks, Valdis Majors, N. Bergins un K. Lauberts, lielākoties Naukšēnu pagasta iedzīvotāji, pārvietojās dziļāk pagasta teritorijā uz Igaunijas pusi.⁵³ Partizāns G. Bērziņš nolēma turpmāk slēpties viens pats.⁵⁴

E. Čokas grupa nobāzējās Jeru pagasta mežos un turpmāk dzīvoja klusi, lai izvairītos no iespējamām sadursmēm ar čeku.⁵⁵ Partizānu komandiera centieni izveidot vienotu bruņotās pretošanās kustību Rūjienas apkaimē lielā mērā bija cietuši

neveiksmi, jo tikai neliela daļa nelegālistu bija gatavi iesaistīties partizānu darbībā un ievērot tās noteikumus, tātad piemēroties skarbam un disciplinētam, bet arī nepastāvīgam dzīvesveidam.

Ko nozīmēja šādu noteikumu neievērošana, rāda Naukšēnu pagastā palikušās grupas piemērs. Pēc atdalīšanās no E. Čokas grupas partizāni pakāpeniski izklīda savu māju tuvumā un kļuva vieglāk atklājami. 12. augustā IeTK operatīvā grupa nogalināja E. Ratnieku, kurš bija aizgājis uz savām mājām "Ratniekiem", lai nomazgātos pirti.⁵⁶ 15. septembrī mežu pārmeklēšanas laikā čekas operatīvā grupa atklāja un sagūstīja V. Pētersonu.⁵⁷ Ap šo pašu laiku čekisti nogalināja arī partizānu J. Majoru.⁵⁸ Pēc viņa kaimiņienes un agrākās nelegālistes Lidijas Kalcenavas atmiņām, J. Majoru čekisti ar viņa drauga palīdzību un solījumiem, ka nekādas represijas pret viņu netiks vērstas, bija izvilinājuši no slēptuves, turpat mežā nežēlīgi spīdzinājuši un pēc tam nošāvuši. Spīdzināšanas laikā J. Majoram tika izdurtas acis un salauzti kauli.⁵⁹

Čekas operācija Rūķu mežā

Pirmie lielie čekas panākumi, iznīcinot mežos dzīvojošo bruņoto nelegālistu grupas, tika gūti neilgi pēc 1945. gada Jāņiem, kad par mērķi kļuva Mazsalacas pagasta Rūķu mežā mītošā grupa, kas bija palikusi pēc partizānu komandiera E. Čokas aiziešanas.

Saskaņā ar kāda, visticamāk, grupā esoša nodevēja, sniegto informāciju 28. jūnijā pret to tika organizēta čekas militārā operācija, iesaistot 40 IeTK iekšlietu karaspēka karavīrus un 10 iznīcinātājus. Operāciju klātienē vadīja IeTK Valmieras apriņķa daļas priekšnieks apakšpulkvedis Jānis Bergs, un tas liecina par operācijai piešķirto lielo nozīmi.⁶⁰ Čeka bija labi informēta gan par bunkura atrašanās vietu, gan par iekšējo

nometnes kārtību, jo operācijas brīdī nelegālisti gulēja diendusu. Militāro kravas automašīnu pārvietošanos meža virzienā pamanīja vietējie iedzīvotāji, taču neviens nebrīdināja mežā esošos cilvēkus.

Guļošos nelegālistus uzmodināja pie bunkura nomesta granāta, kas nesprāga. Visi grupas locekļi uzrāvās augšā un panikā metās bēgt, nepaņēmuši ieročus, kuri bija turpat bunkurā. Čekistiem atklājot uguni, tika nogalināts Voldemārs Krūmiņš, savukārt Kārlis Grīnbergs, bēgot Igaunijas virzienā, uzskrēja virsū čekistu ķēdei un tika sagūstīts. Citiem izdevās aizbēgt, pateicoties tam, ka, neievērojot iepriekšējo norunu, viņi skrēja citos virzienos, kurus karavīri nebija nobloķējuši. Bēgšanas laikā kājā tika ievainots Jānis Nāzars, bet viņam ar sievu izdevās atrauties no vajātājiem.⁶¹

Aizbēgušie nelegālisti sadalījās, un nelielā grupa bija izjukusi. 1945. gada 10. augustā bijušie grupas dalībnieki J. Rezglis un E. Blāķis tika notverti E. Blāķa mājās Ternejas pagasta "Kurpniekos".⁶² Operācijas rezultātā čekistiem izdevās noskaidrot arī vairākus grupas atbalstītājus, kuri tika arestēti vai piespiesti sadarboties, kā, piemēram, mežsargu E. Viķi, pēc kura sniegtajām ziņām 1945. gada 19. septembrī tika aizturēts H. Vorps.⁶³

Veiktā operācija iezīmēja sākumu nopietniem čekistu centieniem likvidēt mežā dzīvojošās nelegālistu grupas, tomēr, neņemot vērā gūtos rezultātus un iespēju padziļoties vadībai, faktiskie čekas panākumi bija maznozīmīgi, jo triecienam tika pakļauts bariņš nelegālistu, kuri negatavojās cīnīties pret okupantiem. E. Čokas vadītais atzars bija savlaicīgi paglābies no nelaimes.

Skujiņa grupas pirmie zaudējumi un konspirēšanās

1945. gada septembris Skujiņa grupai iesākās diezgan pārliecinoši, jo tā ar savu

darbību bija pakļāvusi bailēm vietējos aktivistus, tādēļ IeTK Valmieras apriņķa daļa nopietni pievērsās Katvaru pagastam. 26. oktobrī tika izstrādāts operatīvais plāns un aģentūras lieta *Terroristi* Skujiņa grupas iznīcināšanai.⁶⁴ Aktīvi tika sākti pārmeklēt Katvaru pagasta mežus un viensētas, lai notvertu partizānus un viņu atbalstītājus, kā arī nopietnāks darbs pie aģentūras veidošanas šajā apkaimē. Laikā no 27. līdz 29. oktobrim IeTK Valmieras apriņķa daļas priekšnieka J. Berga vadībā Katvaru pagastā tika organizēta operācija partizānu meklēšanai, kurā tika iesaistīti iekšlietu karaspēka karavīri un iznīcinātāju bataljona kaujinieki – kopumā 70 cilvēki.⁶⁵

Pirmie plāna rezultāti sekoja uzreiz. 28. oktobrī partizāni E. un A. Skujiņi pa ceļam uz kādu balli ielauzās "Lidumniekos" pie aktīvistes Z. Kalniņas, lai nolauptu pārtiku.⁶⁶ Pēc iziešanas no mājas abi brāļi pagalmā uzdūrās čekistu vienībai, kura, iespējams, bija izsekojusi partizānus pēc pēdām. Bezcerīgā situācijā Skujiņi centās pretoties vairākiem desmitiem pretinieka karavīru kļājā laukā. Čekistiem atklājot uguni, E. Skujiņš tika nogalināts uzreiz, savukārt ievainotais A. Skujiņš paguva uzspridzināties ar rokasgranātu. Trīs dienu laikā tika aizturēti arī par partizānu atbalstīšanu aizdomās turētie 22 cilvēki un kāds nelegālists Jānis Papēdis.⁶⁷ Veiktā operācija iezīmēja beigas salīdzinoši brīvajai un bezrūpīgajai partizānu darbībai Katvaru pagastā.

Abu grupas biedru nogalināšana un daudzo atbalstītāju aresti radīja Skujiņa grupā nopietnu satraukumu par tālāko nākotni. Legalizēties nolēma grupas dalībnieks Jānis Oškājs, kurš pieteicās varas iestādēm 11. novembrī. Šo apstākli centās izmantot čekisti, kuri gan J. Oškāju, gan viņa māti Annu Ozoliņu piespieda kļūt par slepenajiem ziņotājiem "Salmiņš" un "A. Kalniņš" ar uzdevumu izspiegot Skujiņa grupu. Abi savervētie gan netaisījās

nodot partizānus, un J. Oškājs drīz vien izbrauca no Valmieras apriņķa.⁶⁸

Tā kā Katvaru pagastā bija kļuvis bīstami uzturēties regulāro meža pārmeklēšanu dēļ, Skujiņa grupa nolēma mainīt atrašanās vietu un pārzīmot ārpus pagasta. Novembra beigās grupas partizāni pārgāja uz Viļķenes pagastu pie grupas atbalstītājas Nanijas Lesiņas, un netālu no viņas mājas Rustūžu purvā grupa uzcēla bunkuru pārzīmošanai. Grupai pievienojās arī V. Skujiņa draudzene Elza Kurpniece, par kuru saistībā ar viņas sakariem ar partizāniem bija sākusi interesēties čeka.⁶⁹ Grupa mierīgi ieziemojās Rustūžu purvā, un Skujiņa grupas darbībā iestājās klusuma periods.

Secinājumi

Līdzīgi kā citviet Latvijā, Ziemeļrietumvidzemē pēc padomju okupācijas atjaunošanās izvērstās mobilizācijas un represiju dēļ sākās personu pāriešana nelegālā stāvoklī un mežos veidojās bruņotu nelegālistu grupas, kas bija pamats tālākajai partizānu grupu izveidei. Kopumā šādās grupās Ziemeļrietumvidzemē apvienojās aptuveni 83 cilvēki, tajā pašā laikā jāatzīmē, ka pētījumā nav aplūkotas visas bruņotās nelegālistu grupas. Pieļaujams, ka lielākās un mazākās grupās atradās nedaudz vairāk kā 100 cilvēki, kas bija samērā neliels skaits uz citu Latvijas reģionu fona.

Nacionālo partizānu grupu veidošanās norisinājās no 1944. gada rudens līdz 1945. gada pavasarim. Ziemeļrietumvidzemē izveidojušās nelielās partizānu grupas pārsvarā gan bija pasīvas, ieturot nogaidīšanas taktiku cerībā uz Rietumvalstu un PSRS karu, kas ļautu cīnīties par Latvijas neatkarību. Līdz tam prioritāte bija dzīvības saglabāšana, jo uzbrukumi okupācijas režīmam izraisītu tā pretdarbību un zaudējumus partizāniem. Salīdzinājumā ar Latvijas reģioniem, kur partizānu aktivitāte bija

ievērojami plašāka, iespējams, liela loma bija arī lielajai grupu izkliedētībai, līdz ar to partizāni nejuta sevi kā pietiekami lielu spēku iepretī okupantiem, lai sāktu uzbrukumus. Citas grupas nekļuva par ko vairāk kā bruņotiem nelegālistu bariņiem, jo nebija motivētas cīnīties pret padomju režīmu.

Tādējādi partizānu darbības rezultāti šajā reģionā bija pieticīgi. Okupācijas režīms Ziemeļrietumvidzemē 1945. gadā zaudēja piecus cilvēkus, kuri krita Skujiņa grupas aktīvās darbības dēļ. Tā kā partizānu skaitliskais sastāvs nebija liels, uzbrukumi tika veikti tikai individuāliem padomju aktīvistiem. Īstenot plašākus uzbrukumus, piemēram, pagastu centriem, partizāni nemēģināja, tāpēc okupācijas režīma pārvaldes aparāta veidošanos un darbību partizānu uzbrukumi būtiski neietekmēja.

Sākot ar 1945. gada vasaru, IeTK uzsāka aktīvus pasākumus bruņoto grupu likvidācijai mežos. Partizānu tuvākās atbalsta bāzes, tas ir, mājās palikušo radnieku, aresti un terorizēšana deva rezultātu, un, sākot ar 1945. gada vasaru, legalizējās daudzi partizāni un nelegālisti, kuri nebija paspējuši nopietni “noziegties” padomju varas priekšā. 1945. gadā kopumā no aplūkotajām grupām legalizējās 31 persona, tas bija aptuveni 37% no mežos dzīvojošo grupu sastāva.

Vienlaikus okupācijas režīms veica arī militāras operācijas bruņotās pagrīdes likvidācijai. To laikā 1945. gadā Ziemeļrietumvidzemē gāja bojā septiņi un tika sagūstīti 14 partizāni un nelegālisti. Gandrīz visi zaudējumi tika ciesti čekas operācijās – tas lielākoties bija pašu partizānu un nelegālistu meža dzīves pieredzes trūkuma, paviršas attieksmes pret konspirāciju un pārāk lielas pašpārliecinātības rezultāts. 1945. gada nogalī sagaidīja tikai divas partizānu grupas, kuras spēja droši ieziemoties tālāk no agrākajām darbības vietām, tādējādi uz laiku pazūdot no padomju drošības iestāžu redzesloka.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Ar Ziemeļrietumvidzemi rakstā tiek saprasta Valmieras apriņķa ziemeļrietumu daļa, saskaņā ar 1945. gada teritoriāli administratīvo iedalījumu tajā ietilpa Katvaru, Pociema, Alojas, Ainažu, Mazsalacas, Rozēnu, Rūjienas, Idus, Naukšēnu, Viļķenes, Pāles, Puikules, Ipiķu, Sēļu, Umurgas un Jeru pagasts.
- ² HEINRIHS STRODS. Latvijas nacionālo partizānu karš, 1944–1956. Rīga 2012, 11.–15. lpp.
- ³ ZIGMĀRS TURČINSKIS. Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķi un Alūksnes apriņķa ziemeļu daļā. 1944.–1953. gads. Rīga 2011, 63. lpp.
- ⁴ ZIGMĀRS TURČINSKIS. Karš pēc kara: Latvijas nacionālo partizānu cīņas 20. gadsimta 40. gadu beigās – 50. gadu sākumā. In: HEINRIHS STRODS (sast.). Karš pēc kara, 1944–1956. Rīga 2007, 100. lpp.
- ⁵ TURČINSKIS, Ziemeļvidzemes mežabrāļi, 136. lpp.
- ⁶ TURČINSKIS, Karš pēc kara, 102.–104. lpp.
- ⁷ TURČINSKIS, Ziemeļvidzemes mežabrāļi, 399 lpp.
- ⁸ RAITIS ĀBELNIEKS, AIGARS URTĀNS. Nacionālā pretošanās kustība un padomju okupācijas represīvo iestāžu pretdarbība Bauskas apriņķi/rajonā. In: DZINTARS ĒRGLIS (sast.). Okupētā Latvija 1940–1990 / Occupied Latvia 1940–1990. Rīga 2007 (Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 19), 356.–407. lpp.
- ⁹ Ibidem, 170.–171., 182., 253. lpp.
- ¹⁰ Latvijas PSR VDK par sevišķi bīstamiem pretvalstiskiem noziegumiem apsūdzēto personu krimināllietas. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVA), 1986-1-2.
- ¹¹ Dokumenti par Latvijas PSR VDK cīņu pret nacionālo pagrīdi, 1944–1956. Ibidem, 1825-2.
- ¹² PSRS drošības dienesta Viskrievijas Ārkārtas komisijas (VĀK) apzīmējums, kas radies no tās saīsinājuma krievu valodā un vēlāk piemērots VĀK pēctečiem. Faktiski tas tika oficiāli izmantots čekas lietvedībā.
- ¹³ JURIS SĀRNIS. Pieviltie. Cesvaine 2015, 103 lpp.; Lidija Kalcenava. In: SANITA BĒRZIŅA-REINSONE (sast.). Meža meitas: 12 sievietes par dzīvi mājās, mežā, cietumā. Rīga 2015, 289.–319. lpp.; MARTA GRĪNVALDE. Cilvēki un likteņi. In: ALEKSANDRS KALVĀNS (sast.). Uz ežiņas galvu liku. Rīga 1993, 232.–244. lpp.
- ¹⁴ LPSR kara komisariāta sarakste ar apriņķu kara komisariātiem un ziņojumi par mobilizāciju Sarkanajā armijā, 1944. LNA LVA, 1248-2-2, 373. lp.
- ¹⁵ JĀNIS RIEKSTIŅŠ. Latvijas iedzīvotāju mobilizācija Sarkanajā armijā. In: DZINTARS ĒRGLIS (sast.). Okupētā Latvija 20. gadsimta 40. gados / Occupied Latvia in 20th Century (1940-s). Rīga 2005 (Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 16), 437. lpp.
- ¹⁶ Komunistiskās (boļševiku) Partijas apriņķa un pilsētu komiteju atskaites par kara daļu darbu, 1945. LNA LVA, 101-8-17, 31. lp.
- ¹⁷ Sarakste par Valsts drošības ministrijas, Iekšlietu ministrijas un milicijas iestāžu darbu, 1945. Ibidem, PA-101-8-19, 32. lp.
- ¹⁸ GRĪNVALDE, Cilvēki un likteņi, 233.–234. lpp.
- ¹⁹ K. Lauberta krimināllieta, 1950. LNA LVA, 1986-1-4916, 77. lp.
- ²⁰ TURČINSKIS, Ziemeļvidzemes mežabrāļi, 26. lpp.
- ²¹ Legalizētā bandīta Ernesta Viļņa ģimenes deportācijas lieta, 1949. LNA LVA, 1894-Limbažu apriņķis-1656, 3. lp.
- ²² Ernesta Korpa krimināllieta, 1950. Ibidem, 1986-1-4061, 218. lp.
- ²³ Kartotēka. Sadaļa “Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas dienesta, informatīvie un speciņojumi par veiktajām operācijām pret nacionālajiem partizāniem”. Ibidem, 1825-2-165, 3. lp.

- ²⁴ Kartotēka. Sadaļa "Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas veiktās kaujas operācijas pret nacionālajiem partizāniem". Ibidem, 1825-2-168, 10. lp.
- ²⁵ Legalizētā bandīta Ernesta Viļņa ģimenes deportācijas lieta, 1949. Ibidem, 1894-Limbažu apriņķis-1656, 3.-4. lp.
- ²⁶ Ernesta Korpa krimināllieta, 1950. Ibidem, 1986-1-4061, 23. lp.
- ²⁷ Legalizētā bandīta Ernesta Viļņa ģimenes deportācijas lieta, 1949. Ibidem, 1894-Limbažu apriņķis-1656, 34. lp.
- ²⁸ Jāņa Ilus krimināllieta, 1945. Ibidem, 1986-1-17186, 107., 109., 113. lp.
- ²⁹ Ibidem, 31. lp.
- ³⁰ Kartotēka. Sadaļa "Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas veiktās kaujas operācijas pret nacionālajiem partizāniem". Ibidem, 1825-2-168, 4. lp.
- ³¹ SĀRNIS, Pieviltie, 103. lpp.
- ³² Kartotēka. Sadaļa "Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas dienesta, informatīvie un speciņojumi par veiktajām operācijām pret nacionālajiem partizāniem". LNA LVA, 1825-2-165, 2. lp.
- ³³ Pētera Dauguļa krimināllieta, 1945. Ibidem, 1986-1-36139, 22. lp.
- ³⁴ Ibidem, 3., 94. lp.; SĀRNIS, Pieviltie, 100. lp.
- ³⁵ Viļa Skujiņa krimināllieta, 1948. LNA LVA, 1986-1-40698, 1. sēj., 171. lp.
- ³⁶ Ibidem, 118. lp., 4. sēj., 126., 171. lp.
- ³⁷ Ērika Skujiņa atmiņas, pierakstītas 2016. gada augustā. Autora arhīvs.
- ³⁸ Kartotēka. Sadaļa "Nacionālo partizānu aktivitātes Valmieras apriņķī". LNA LVA, 1825-2-167, 10. lp.
- ³⁹ Viļa Skujiņa krimināllieta, 1948. Ibidem, 1986-1-40698, 4. sēj., 308. lp.
- ⁴⁰ Kartotēka. Sadaļa "Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas veiktās kaujas operācijas pret nacionālajiem partizāniem". Ibidem, 1825-2-168, 20. lp.
- ⁴¹ Viļa Skujiņa krimināllieta, 1948. Ibidem, 1986-1-40698, 4. sēj., 129., 292. lp.
- ⁴² Ibidem, 1. sēj., 20. lp.
- ⁴³ Komunistiskās (boļševiku) Partijas apriņķa un pilsētu komiteju atskaites par kara daļu darbu, 1945. Ibidem, 101-8-17, 251. lp.
- ⁴⁴ Kartotēka. Sadaļa "Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas dienesta, informatīvie un speciņojumi par veiktajām operācijām pret nacionālajiem partizāniem". Ibidem, 1825-2-165, 40. lp.
- ⁴⁵ K. Lauberta krimināllieta, 1950. Ibidem, 1986-1-4916, 77. lp.
- ⁴⁶ Kārļa Grinberga krimināllieta, 1945. Ibidem, 1986-1-17559, 1. sēj., 72., 80. lp.
- ⁴⁷ K. Lauberta krimināllieta, 1950. Ibidem, 1986-1-4916, 24., 72., 80., 182. lp.
- ⁴⁸ Kārļa Grinberga krimināllieta, 1945. Ibidem, 1986-1-17559, 1. sēj., 109., 131.-132., 194.-195. lp.
- ⁴⁹ Ibidem, 73., 181. lp.
- ⁵⁰ Ibidem, 124.-125. lp.
- ⁵¹ K. Lauberta krimināllieta, 1950. Ibidem, 1986-1-4916, 78. lp.
- ⁵² Ibidem, 94. lp.
- ⁵³ Artura Johansona krimināllieta, 1948. Ibidem, 1986-1-38788, 37. lp.
- ⁵⁴ K. Lauberta krimināllieta, 1950. Ibidem, 1986-1-4916, 78. lp.
- ⁵⁵ Artura Johansona krimināllieta, 1948. Ibidem, 1986-1-38788, 38. lp.
- ⁵⁶ Kartotēka. Sadaļa "Nacionālie partizāni". Ibidem, 1825-2-4, 1293. lp.
- ⁵⁷ Kartotēka. Sadaļa "Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas veiktās kaujas operācijas pret nacionālajiem partizāniem". Ibidem, 1825-2-168, 29. lp.

- ⁵⁸ Kartotēka. Sadaļa "Nacionālie partizāni". Ibidem, 1825-2-4, 24. lp.
- ⁵⁹ Lidija Kalceņa. Sk.: BĒRZIŅA-REINSONE, Meža meitas, 297. lpp.
- ⁶⁰ Kartotēka. Sadaļa "Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas veiktās kaujas operācijas pret nacionālajiem partizāniem". LNA LVA, 1825-2-168.
- ⁶¹ GRĪNVALDE, Cilvēki un likteņi, 239., 240., 244. lpp.
- ⁶² Kārļa Grīnberga krimināllieta, 1945. LNA LVA, 1986-1-17559, 1. sēj., 107., 109., 163. lp.
- ⁶³ Ibidem, 25. lp.
- ⁶⁴ Kartotēka. Sadaļa "Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas dienesta, informatīvie un speciņojumi par veiktajām operācijām pret nacionālajiem partizāniem". Ibidem, 1825-2-165, 37. lp.
- ⁶⁵ Kartotēka. Sadaļa "Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas veiktās kaujas operācijas pret nacionālajiem partizāniem". Ibidem, 1825-2-168, 33. lp.
- ⁶⁶ Viļa Skujiņa krimināllieta, 1948. Ibidem, 1986-1-40698, 4. sēj., 214. lp.
- ⁶⁷ Kartotēka. Sadaļa "Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas veiktās kaujas operācijas pret nacionālajiem partizāniem". Ibidem, 1825-2-168, 33. lp.
- ⁶⁸ Annas Ozoliņas krimināllieta, 1948. Ibidem, 1986-1-29203, 56. lp.
- ⁶⁹ Viļa Skujiņa krimināllieta, 1948. Ibidem, 1986-1-40698, 1. sēj., 118.–119. lp.

SUMMARY

The Soviet-issued mobilization soon after the reoccupation of Valmiera district was the reason why many fled into forests to avoid mobilization by the Red Army. At the same time, the Soviets began to arrest the former German occupation regime officials, policemen, members of different organizations labelled as "fascist", etc., so another wave of people sought refuge in the forests. These people formed armed groups, which served as the basis for the armed resistance against the Soviet occupation regime. Approximately 83 people were in these groups, but the total number of persons in bigger or smaller armed groups hiding in Northwestern Vidzeme in 1945 probably was slightly over 100, which was quite low in comparison to the other regions of Latvia.

The first partisan groups became active during May 1945, but most of the groups in Northwestern Vidzeme kept a low profile and waited for a possible war between the Soviet Union and the West. Some groups did not develop into armed resistance groups at all, and kept on living in the forests as illegals without particular plans for the future.

From the summer of 1945, the partisans began their first attacks, but the only one to attack the Soviets was the group of Vilis Skujiņš that operated north of Limbaži, in Katvaru parish. This group managed to kill 5 Soviet activists and the attacks, with the exception of two activists being killed in a Soviet raid on Skujiņš group, were carried out on individual persons. Larger scale operations were difficult to accomplish, because the group of Skujiņš was small – until October 1945, it had only six active members who operated individually or in pairs. Consequently, the Soviet authority over the area remained unchallenged. Partisan activity here had more of a psychological effect on local Soviet activists who expected to be targeted by partisans.

Starting from the summer of 1945, some of the illegals and partisan groups began to dissolve as their relatives at home were being harassed by the Cheka. These groups were also vulnerable to attacks by the Soviet security forces, as they lacked basic discipline and secrecy needed to survive. During 1945, the Cheka managed to kill 7 and capture

14 partisans and illegals in Northwestern Vidzeme. Amnesty campaign was launched, promising illegals a chance to continue their normal lives. It was very effective, as approximately 37% of these persons surrendered to Soviet authorities until the end of 1945.

In the autumn of 1945, only two partisan groups remained in Northwestern Vidzeme. Because of being able to adapt to the new challenges posed by the Soviet security forces, partisan groups survived until the end of 1945. These groups prepared for the winter and ceased any activities that could endanger them during this difficult period.